

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2006, C.11, S.1 s.357-374.

THE OTHER COSTS OF HIGH DEBT IN POOR COUNTRIES: GROWTH, POLICY DYNAMICS, AND INSTITUTIONS¹

FAKİR ÜLKELERDE YÜKSEK BORCUN DİĞER MALİYETLERİ: BÜYÜME, POLİTİKA DİNAMİKLERİ VE KURUMLAR²

Todd J. Moss & Hanley S. Chiang
(ÇEVİRİ) Arş.Gör.Hüseyin Güçlü ÇİÇEK* 1
Arş.Gör.Onur DEMİREL**

I. GİRİŞ

Birçok fakir ülkede, dış borcu azaltmadaki son ilerlemelere rağmen, borçla ilgili devam eden sorunlara yenilenmiş bir odaklanma olmuştur. Aslında, borç düzeyinin devam ettirilemez miktarda olduğuna dair ortak bir görüş vardır. Fakir ülkelerin yüksek borçlanmasının maliyeti, borcu ödemek için kullanılan kaynakların göreceli miktarı ve bu fonların sağlık ve eğitim gibi potansiyel harcama alanlarından sapmaları cinsinden tipik olarak hesaplanmaktadır.

Bu çalışma, fakir ülkelerin³ yüksek dış borçlanmalarının maliyetini diğer 3 alanda açıklamaya çalışacaktır:

- Çeşitli göreceli borçlanma seviyelerinin yatırım ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri

¹ MOSS, J. T.ve H. S. CHINANG, **The Other Costs of High Debt in Poor Countries: Growth, Policy Dynamics, and Institutions**, Center for Global Development Washington, D.C., August 2003, < http://www.cgdev.org/docs/Moss_Chiang.pdf>, (12.Ocak.2004).

² Bu çalışma, Dünya Bankası HIPC (Yüksek-Borçlu Fakir Ülkeler) Birimi'nin isteği ve finansal desteği ile yazılmıştır. Bu çalışmadaki tüm fikir ve yargılar tamamen yazarlara aittir ve Dünya Bankası ve onun Yönetici Müdürleri'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Yazarlar, eleştirileri için Alicia Bannon, William Cline, Brian Deese, Steve Radelet, David Roodman ve diğer sayısız meslektaşına teşekkürü bir borç bilir.

* Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

** Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

³ Çalışmanın amacı doğrultusunda, fakir ülkeler IDA (Uluslar arası Kalkınma Ajansı) kaynaklarına erişebilecekler olarak alınmıştır. Yüksek, orta ve düşük borç, sırasıyla borç-ihracat oranının %150'den fazla olduğu, %100 ile %150 arasında olduğu ve %100'den az olduğu durumları kastetmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için Tablo 1'e bakınız.

- b) Yüksek borçların politikalar ve dinamik politika reformlarına etkisi
- c) Yüksek borçların kurumsal gelişime etkisi

Çalışma, özellikle, yüksek borçların, borç veren seçiciliğini baltaladığını ve düşük gelirli-yüksek borçlu ülkelerin, kamu sektörünün kısıtlı yönetim kapasitesini zorlayan yüksek yönetsel yüklerle karşılaştıklarını bulmuştur.

II. BÜYÜME

Literatürün önemli bir bölümü ağır borç yükünün ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkilerinden bahsetmektedir. Borç-büyüme ilişkisini anlatan, önerilen kanalların çoğunda, yüksek borç seviyeleri veya borç servisi, yatırımların miktar ve verimliliğini düşürerek büyümeyi engellemektedir. Borç ve büyüme arasındaki ilişki hakkındaki ampirik çalışmalar, bağımsız değişkenler olarak seçilmiş borç göstergeleri ile genellikle büyüme veya yatırım denklemlerini tahmin etmeye çalışmıştır. Aşağıda büyüme-borç ilişkisini incelemiş bazı seçilmiş çalışmaların kısa bir özeti verilmektedir.⁴

2.1 Borcun Sarkması

Yüksek borcun büyümeyi engellediği düşünüldüğünde en çok başvurulan kanal 'Borç Sarkması'dır. Bu sarkmanın, bir ülkenin yüksek borç yükünün yatırım yapma isteğini azalttığı zaman ortaya çıktığı düşünülmektedir çünkü yatırımcılar, sermayenin getirisinden borcu ödemek için gelecek vergilerin çıkarılmasını beklemektedir. Özellikle, borcu karşılamak için uygulanabilecek devalüasyon veya enflasyonist politikalar gibi bozucu önlem beklentileri özellikle yatırım isteğini azaltabilir. Dahası, borcu yeni bir takvime bağlama görüşmelerinin sonuçlarının çoğunlukla belirsiz (tahmin edilemez) olmasından, yüksek borçlu ülkedeki artmış belirsizlik iklimi, yatırımcıları yeni yatırımlarını ertelemeye yöneltebilir.

Ampirik çalışmalar, borç ödemek için çıkarılması beklenen gelecek vergileri temsil eden borç stoğu oranlarını (mesela; ihracatı, hükümet gelirini veya Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'nın yüzdesi olarak borç stoğunu) göstererek, borç sarkması için, regresyon analizlerinde, yatırım ve büyümenin negatif ilişkisi olduğuna ispatlar bulmaya çalışmaktadır. Kredi kısıtlı ekonomilerin kesitleri üzerinde yapılan panel regresyonlar, borç-ihracat oranının yatırım-GSYİH ve kişi başına gelir artışı ile negatif ve yeterli bağlantılı olduğunu fakat borç-gelir oranının ne yatırım ne de büyüme ile yeterli bağlantısının olmadığını göstermiştir.⁵ Doğrusal büyüme modellerini kullanan diğer çalışmalarda, borç ve büyüme arasındaki birliğin kuvveti,

⁴ Sachs, 1989; Krugman, 1988; Elbadawi, Ndulu ve ndung'u, 1997; Serieux ve Samy, 2001; Pattillo, Poirson ve Ricci, 2002a; Pattillo, Poirson ve Ricci, 2002b.

⁵ Serieux ve Samy, 2001

modelin kullandığı borç göstergelerinin seçimine ve modelin tanımlamalarına göre büyük farklılıklar göstermektedir.⁶

Borç ve büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmayan, ters çevrilmiş U şeklini takip ettiği iddia edildiği için, bazı çalışmalar borçluluğun hacmine göre borcun yatırım ve büyüme üzerindeki marjinal etkisinin değişmesine izin veren ikinci dereceden veya aralıklı modeller tahmin etmeye çalışmıştır. Bu doğrusal olmayan regresyonlar yüksek borcun büyüme üzerinde daha güçlü negatif bir etkisinin olduğunu vurgulamaktadır ama bu etkinin büyüklüğü değişik tanımlamalar arasında çok fazla değişmektedir. Pattillo ve diğerleri (2002a) bir ülkenin borç stoğunun ihracatın %160-170'ini veya GSYİH'nın %35-40'ını geçtiğinde, borcun büyüme üzerindeki ortalama etkisinin negatif olduğunu bulmuştur: diğer bir deyişle, bu borç eşliğinin üzerindeki ülkeler, hiç borçları olmaması durumundakine göre daha düşük bir büyüme oranı gerçekleştirebilmektedirler. Değişik regresyon modelleri kullanarak daha fazla alınan borcun büyüme üzerindeki marjinal etkisinin negatif olduğu noktadaki nominal borç düzeyinin (sırasıyla, net bugünkü değer) ihracatın %30'u ile %115'i arasında (sırasıyla %30-295) veya GSYİH'nın %5'i ile %90'ı arasında (sırasıyla %5-50) değiştiğini bulmuşlardır. Elbadawi ve diğerleri (1997) ise yukarıdaki çalışma ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir eşik bulmuşlardır: Borcun (nominal), marjinal etkisi GSYİH'nın %97'si olduğunda negatif olmaktadır.

Son dönemde, kötü politika çevresinin varlığında, Dünya Bankası'nın Ülke Politikası ve Kurumsal Yapı Değerlendirmesi (CPIA) puanı ile ölçüldüğünde ve düşük yardım akışı altında borcun sarkma etkisinin şiddetlendiği gösterilmiştir.⁷ Hepsinde, ampirik kanıtlar borçlu ülkelerde borcun sarkması olgusunu desteklerken sonuçlar sağlam (robustness) olmaktan uzaktır- ki bu böyle bir ilişkinin varlığında dikkatli olunması gerektiği üzerine sonuçlar önermektedir.

2.2 Likidite Kısıtı

Borç – büyüme ilişkisi için ikinci önerilen kanal, borç servisi tarafından yüklenen likidite sınırlaması ile ilgilidir: Büyük borç servisi ödemeleri sermaye mallarının ithalatı için bir ülkeye gerekli olan döviz azaltarak ülkenin büyümesini engelleyebilir. Literatürde, büyüme ve yatırım regresyonlarında bu kanal güya, borç servisinin ihracata oranında negatif bir katsayıya sahiptir. Ampirik sonuçlar karışıktır. Bazı çalışmalar⁸ borç servisinin ihracata oranının yatırım ve büyüme ile anlamlı ve negatif ilişkisi olduğunu bulurken, bazı çalışmalar⁹ ise herhangi bir büyüme denklemi için böyle anlamlı bir bağlantı bulmamaktadır. Dolayısıyla, yüksek seviyedeki

⁶ Bakınız, örnek olarak, Pattillo ve diğerleri, 2002a

⁷ Pattillo ve diğerleri, 2002b

⁸ Örnek olarak bakınız, Elbadawi, 1997 ve Serieux ve Samy, 2001.

⁹ Bakınız, Pattillo, 2002a.

borç servisi ithalatı sıkıştırarak büyümeyi engeller şeklindeki hipoteze ihtiyatla bakılmalıdır.

2.3 Mali Etki

Üçüncü olarak, yüksek borç servisinin mali etkisinin büyümeyi azalttığı yönünde tartışmalar vardır. Bu tartışma üç ana kolu izlemektedir. Birinci olarak, hükümetler borçlarını ödeyebilmek için kamu yatırımlarında kesintiye gitmek zorunda kalmakta, bu da toplam yatırımı azaltmaktadır. İkinci olarak, sosyal harcamalardaki bir düşüş, uzun dönem ekonomik büyümenin belirleyicisi olan insan sermayesinin büyümesini düşürmektedir. Son olarak, mali disiplinin yokluğunda, hükümetler özel yatırımları da azaltacak olan büyük bütçe açıklarına sahip olabilirler. Bazı ampirik literatür, borç servisinin mali etkilerinin yatırım ve büyüme denklemlerinde bağımsız bir değişken olarak borç servisinin gelire oranı tarafından belirlendiğini öne sürmektedir. Regresyon analizleri ise bu oranın kişi başına düşen büyüme oranı ve orta okul kayıt oranındaki artışa anlamlı ve negatif etki ettiğini göstermektedir, fakat bu oran yatırımın-GSYİH'ye oranı ile ilk okullara kayıt oranındaki artış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösterememektedir.¹⁰ Diğer çalışmalar borç stoğu oranının bağımsız değişken olduğu insan sermayesindeki büyüme modellerini tahmin etmeye çalışmışlardır; fakat borç göstergelerinin hiçbiri anlamlı olmayı başaramamıştır.¹¹ Daha kısıtlı analizler ise borç servisi ödemelerinin mali açıkları artırdığı varsayımı altında, sade bir şekilde, mali açıklar ile büyüme arasındaki negatif bir ilişkiyi göstermektedir.¹² Fakat, borç düzeyi ve mali performans arasındaki bağlantı açık değildir. (Aşağıdaki maliye politikası tartışmasına bakınız)

2.4 Üretkenliğin Bastırılması

Borç ile büyüme arasındaki bağlantı için son mümkün kanal, toplam faktör üretkenliği büyümesindeki azalma aracılığı ile ortaya çıkmaktadır. Yüksek borcun ortaya çıkardığı belirsizlik, yatırımın kısa vadede yüksek getiri sağlayan alanlara meyletmesine yol açmakta ve üretkenlik artışı için gerekli uzun dönem yatırımları engellemektedir. Bu arada, yabancı borç verenlerin ekonomik büyümenin gelecekteki getirilerini sahipleneceği şeklindeki beklenti, üretkenlik artışını hızlandıran yerli politika reformlarına olan isteği azaltabilir. Gelişmekte olan ülkelerde 1969-1998 arasındaki toplam faktör üretkenliğindeki artışın kesit-datasını türetmede büyüme muhasebesinin kullanıldığı güncel bir çalışma göstermektedir ki yüksek borcu olan ülkeler için borçluluğun kapsamının 2 katına çıkartılması toplam faktör üretkenliğini (TFÜ) neredeyse yüzde 1 düşürmektedir.¹³ Fakat, yüksek borcun TFÜ üzerindeki etkisinin büyüklüğü, CPIA skorunda ölçüldüğü gibi

¹⁰ Serieux ve Samy 2001.

¹¹ Pattillo, 2002b.

¹² Elbadawi, 1997.

¹³ Pattillo , 2002b.

ülke iyi bir politika çevresine (ortamına) sahipse, yaklaşık olarak yarıya düşmektedir.

Sonuçta borç düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki doğrudan ilişkinin varlığının kanıtları çok açık değildir. İkisi arasında dinamik bir ilişkinin olduğu görünüyorsa bile, bağlantının rotasını tanımlayacak veya bağlantı değiştiğinde standart ülkeler arası düzeyleri tahmin etmede işe yaramayacak ciddi sonuçlar çok azdır. Açıkçası bu alan ileri çalışmalara açık bir alandır.

III. POLİTİKALAR VE REFORMLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Borç yönetimi uygulama halindeki diğer reformlarından ayrı tutulamaz. Yüksek borç birikimi ve potansiyel olarak sürdürülemez borç servisi yükümlülükleri geçmişte zayıf borç yönetiminin bulunduğu işaret eder ve ekonominin anlamlı bir yapısal ve politika reformuna ihtiyacı olduğunu gösterir. Aslında, yüksek borçlu ülkelerin büyük bir çoğunluğu Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'ndan yardım talep etmiştir. Borcun net bugünkü değeri-ihracat oranı %150'nin üzerinde olan Uluslararası Kalkınma Ajansı kapsamındaki ulaşabilir 35 ülkeden (Tablo 1'e bakınız)¹⁴, 22(%63) tanesinde hali hazırda Yoksulluk Azaltıcı ve Kalkınma Amaçlı Yardım (PRGF) veya diğer Fon (IMF) programı yürürlüktedir. 32 ülke (%91) Dünya Bankası'ndan aktif borçlanmaya gitmiş, bunlardan 29'u (% 83 toplamın) önemli proje portfolyoları¹⁵ belirtebilmiştir. Örnek alınan ülke gruplarında Uluslararası Finans Kurumları'nın (IFI) kullanımının yaygınlığına bağlı olarak, geniş çoğunluk düşük gelirli yüksek borçlu ülkelerin anlamlı ekonomik politika reformu sürecinde oldukları tahmin edilebilir.

Ağır borç servisi yükümlülükleri, bu ülkelerin birçoğunun IFI'lardan ve diğer borç vericilerden imtiyazlı finansman aramalarının kesin sebebidir. Ülkeler PRGF ve/veya Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA) kredilerinin karşılığında hem ekonomik büyümeyi arttıracak ve fakirliği azaltacak hem de borç ödeme kapasitelerini arttıracak ve gelecekte yeni borç alabilmeyi amaçlayan reformlar taahhüt etmektedirler. Fakat, yüksek borç ve yüksek göreceli borç servisi yükümlülüklerinin varlığı bu yükümlülüklerin yerine getirilmeme riskini arttırarak bu reformları baltalayacak politika baskıları

¹⁴ NPV borç-ihracat oranları Dünya Gelişmişlik Göstergelerine dayanan 2000 sonu verileridir. 1 milyondan az nüfuslu ve veri bulunamayan ülkeler (Afganistan, Bosna ve Hersek, Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Somali, Yugoslavya) bu örnekten çıkarılmıştır. Ayrıca, oranı %146 olmasına rağmen Uganda yüksek borçlu kategorisine dahil edilmiştir çünkü ülke Mayıs 200'de HIPC tamamlama noktasına gelmiştir.

¹⁵ Myanmar, Sudan ve Togo Dünya Bankası ile aktif bir proje yürütmezken, Zimbabwe, Merkezi Afrika Cumhuriyeti ve Bissau Ginesi gerçekten kısıtlı tahvillere sahiptir. Temmuz 2003'te de Sudan için kısıtlı tahvil düşünülmeğe başlanmıştır.

ortaya çıkarabilir. Bugün yüksek borç servisi yükümlülükleri gelecekte borç ödeme problemini azaltacağı yerde arttıran politika karar ve durumlarına sebep olurken, bu durum çetrefilli bir süreç olabilir. Biz burada yüksek borç stoğu ve borç servisinin politika dinamiklerini değiştirebileceği 5 olanaklı yolu tahmin ediyoruz: Toplam politika kredibilitesi, kısa-döneme yönelme (short-termism), maliye politikası çarpıklığı, ahlaki zayıflama ve borç verici seçimindeki etkileşim.

3.1 Yüksek Borç Politika Kredibilitesini Azaltır

Yüksek borç ekonomik reformlara güveni aşındırabilir ve bu yüzden, diğer seçenek olabilecek başarılı bir ekonomik reform stratejisinin sürdürülebilirliğini azaltabilir. Yüksek borç, yavaş büyüme ve başarısız politikaların sebebi olarak algılanmaya devam ettikçe, kamu desteği açısından hükümetler üzerinde dolaylı negatif etkilere yol açacaktır. Karışık ampirik kanıtlara rağmen, popüler algı, yüksek borcun düşük gelirli ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde yıkıcı etkileri olduğu şeklindedir. Bu, ekonomik reformun yönetilmesinin ekonomi politikasını kaçınılmaz olarak değiştirmektedir. Ülkeler uzun yıllardır ekonomik reformlara (en azından kısmen) gitmelerine rağmen hala yüksek borç servisi yükümlülükleri ve düşük kişi başına gelir artışı ile yüzleşmektedir. Yüksek borç büyük oranda ekonomik politik baskılara sebep olmaktadır.

Düşük gelirli ülkelerdeki nüfuslara reklamı iyi yapılmış uluslararası borç yardımı kampanyaları sonucunda ve Yüksek-Borçlu Fakir Ülkeler (HIPC)'e hayli yüksek beklenti oluştuğunda, daha doğrudan politik etkiler oluşabilir. Devamlı yüksek borç ve borç servisi gerginliklerinin su yüzene çıkması kamu politikası ve yönetişimin kalitesi hakkında hayli sıkıntı verici soruların sorulmasına sebep olabilir. Zayıf performans sergileyen devletlerdeki gibi bazı durumlarda, bu yönelim yanlış yönetim için kamusal hesap verebilirliğin artışı yönünde pozitif bir adım olarak görülebilir ve gelecekte gelişmiş yönetim için olumlu bir adım olabilir. Fakat, yüksek borç seviyelerinden kaynaklanan yurtiçi politik zorluklar yüksek performanslı (CPIA tarafından ölçülen gibi) ülkeleri de negatif etkiler. Tüm düşük gelirli ülkeler hayli geniş gelişmeci ihtiyaçlara sahip olduğundan borç servisi yükümlülüklerini sorgulamak için çok kuvvetli politik milliyetçi dürtüler vardır, özellikle bir ülke HIPC'e girdiği zaman ve hala kendini sıkışmış hissettiği zaman. Diğer bir deyişle, yüksek borçtan kurtulamamak, hem hükümetlerin hem de donörlerin ekonomik strateji oluşturmadaki popüler kredibilitesini azaltır.

Mesela, Gana, başta HIPC altında borç indirimi aramaya karşıydı ama en sonunda kısmen de olsa isteksizce borç aldı çünkü borç almayı kabul etmek başarısızlık ve güçsüzlüğün kabulü olarak görünüyordu.¹⁶ Aslında HIPC için başvurmak ülke içinde daha önce uygulanan ekonomik reformların büyük ölçüde başarısız olduğu şeklinde değerlendiriliyordu. Gana 20 yıllık

¹⁶ Bakınız, Oxford Analytica (2002); Kilck (2001).

IMF desteğinden sonra hala dış borç yükünü sürdürülebilir bir tarzda yönetemediğini tartışıyordu. Devam eden yüksek dış borç seviyesi artan oranda politiktir ve hükümetlerin kredibilitelerini ve yurt içi ekonomik reform planlarını tehdit eder. Benzer şekilde, CPIA skorunda en üst seviyelerde yer alan ve HIPC tamamlama noktasına ulaşan ilk ülke olan Uganda, hükümete ve donörlere sıkıntı veren yüksek göreceli varlığı ekonomik politikanın sağlamlığı şüphelerini doğurmaktadır.

3.2 Yüksek Borçlanma Kısa-Döneme Yönelimi Cesaretlendirir

Yüksek borcun etkili politika üretmeyi engellediği belirli bir yol, uzun dönem zorluklara sebebiyet veren ufkun daralmasıdır. Ülkeler diğer kısa dönemli yükümlülüklerine (devlet hizmetlerinin ücretleri, vb.) ek olarak dış borç servisinin baskılarıyla yüzleştiklerinde, bütçe finansmanını ve dağıtım kararlarını uzun dönem ekonominin sağlığına zıt olacak şekilde yapabilirler. Finansman kısmında, aksi takdirde reddedilecek veya hükümetin uygulamaya koymayacağı durumların anlaşmalarını içeren seçici olmayan borçlanmalara sebebiyet verebilir veya günümüz global ortamında, yardım borcunu kabul etmek ilk olarak kısa dönemli kaynak mobilizasyonu olarak görülmektedir. Hangi yolla olursa olsun, uzun dönem planlama ve karar verme heba edilerek optimal olmayan kısa dönemli ihtiyaçlara cevap veren çözümler teşvik edilmektedir.

Düşük gelirli yüksek borçlu ülkelerde hükümetler zaten politik ve kapasite sınırlarının uzun dönemli planlama ve karar almayı olumsuz etkilediği durumlarda karşılaştıkları için yüksek borç bu sorun yaratıcı yönelimi daha da kötüleştirebilir. Bu bağlamda, yüksek seviyelerdeki borç, bazı iç ve dış faktörlerin kısa dönem, kriz odaklı politika bulma sistemini devam ettirdiği bir ortamda Nicolas Van de Walle'nin (2001) 'devamlı krizin siyaseti' olarak adlandırdığı durumu tetikleyebilir. Bu durum zayıf kurumların uzun dönemde eninde sonunda negatif etkilenmesine yol açar. (Aşağıdaki 4.Bölüme Bakınız)

Aslında, donörler borç sürdürülebilirliği ile uzun dönem ekonomik planlama arasındaki bu ikilemi zaten görmüşlerdir. Donörlerin HIPC ile Yoksulluk Azaltıcı Strateji Planı (PRSP) sürecini açıkça ilişkilendirmesinin bir sebebi kısa dönem öncelik seçimi ve karar alma döngüsünü kırmaya çalışmaktır. Örneğin, Gana'da gelişmiş borç yönetimini de içeren bir seri bütçe ve finansal yönetim reformları, hükümetin 'Kısa Dönem Yangınla Mücadele Kaygısı'ndan vazgeçmesini amaçlamıştır.¹⁷

Yüksek borç, kamu politika yapıcılarını kısa dönemli kararlara itmesinin yanında özel sektörü de benzer şekilde davranmaya zorlayabilir. Yüksek kamu sektörü borcu ekonomide belirsizlikler yarattığı için özel yatırımcıları üretim gibi uzun dönem yatırımlar yerine ticaret gibi kısa dönem yatırımlara zorlayabilir. Likit yatırıma doğru olan bu eğilim yüksek borcun

¹⁷ Killick (2001), p.24

olmadığı durumlarda ortaya çıkmayacak yatırım deseninde bozulmalara sebebiyet vererek hem yurtiçi hem de yabancı yatırımcıları etkiler. Belirsizlik kaynaklı ve zayıf finansal piyasalar sebebiyle birçok düşük gelirli ülkede görülemeyen enstrüman sebepli likit enstrüman seçimi, düşük toplam yatırıma sebep olur. Bu, hem büyüme ihtimalini hem de finans sektörü gelişimini etkiler ve döviz yönetimi gibi para politikası reformlarını karmaşıktırır.

3.3 Yüksek Borç Mali Uyumluluğu Saptırır

Yüksek borçlu fakir ülkelerin çoğunda mali reform ekonomik reformun ana parçasıdır. Yüksek borç servisi yükümlülüklerinin mali disiplini etkilemesi ve sermaye harcamasından cari harcamalara doğru bir kaymaya sebebiyet verebilir. Fakat, veriye bir bakış borcun net bugünkü değeri/ihracat oranı ile toplam mali veya faiz dışı dengeler arasında bir ilişkiyi göstermektedir (1. ve 2. Şekillere bakınız). Borç servisi oranına baktığımızda, çok kısıtlı bir ilişki görebiliriz ama bu hala %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı değildir (3. ve 4. Şekiller). Dolayısıyla yüksek borcun mali pervasızlığa yol açtığı geçerli değildir. Benzer şekilde, mali harcama desenleri üzerine bir ön çalışma borç seviyesi ve toplam harcamanın yüzdesi olarak sermaye harcaması arasında bir ilişki olduğunu göstermemektedir.¹⁸

Bu ilk bulgular özellikle birçok HIPC ticari vergiye dayalı olduklarından yüksek borç ile dinamik mali reformlar arasındaki bir ilişkiyi reddedememektedir. Verinin dağılık olmasına rağmen, elde edilebilen verilere göre ticari vergiler gelirin %34'ünü, 17 HIPC için vergi gelirin %40'ını oluşturmaktadır. (Gana'daki %75'lik toplam gelirden Kongo'daki %5'e kadar değişiyor). Çoğunlukla ticari vergiler toplam gelirin %25'ini oluşturmaktadır. Ticaret reformu ve vergilerle finanse edilen yüksek borç servisi yükümlülükleri düşünüldüğünde, yüksek bozulma potansiyelinin varlığı görülür. Bu konu bu makalenin içeriğini aşmaktadır ve gelecek araştırma konusudur.

Sonuç olarak, borç servisi tüm yüksek borçlu ülkelerin ulusal bütçelerinde büyük bir kalem olduğu için yüksek borç servisi yükümlülüklerinin mali politika üzerinde etkileri olacağı ve mali reform çalışmalarını etkileyeceği olası görülmektedir. Fakat, mali disiplin veya kamu yatırım desenleri bakımından bu etkinin doğası açık olmaktan uzaktır, en azından düzenli ülkelerarası tabanda ve verilen cari verilerle.

¹⁸ NPV borcu/ihracat oranları ve IMF'nin Hükümet Finansal İstatistikleri 2002'den elde edilen datalarla hesaplanan son 3 yılın ortalama kişi başına harcama/ toplam harcama oranlarına bakarak çok kısıtlı bir çalışma yaptık ve anlamlı bir ilişki bulamadık. Fakat, örneğimizde, mali data 58 ülkenin sadece 32'sinde vardı. Belki, daha önemlisi, özellikle ülkeler arası karşılaştırmalarda datanın kalitesi sorgulanabilir (güvensiz). (Afrika ülkeleri arasında, Doğu Avrupa, Orta Asya ülkelerindekinin iki katı sermaye harcamaları oranı ile, bölgesel ıraksama açıkça ve anlamlı olarak görülmüştür.) Bu ilişkiler ileri araştırmalar için uygun olanlardır.

3.4 Yüksek Borç, Borçlularda Ahlaki Çöküş Tehlikesi Yaratır

‘Mali sorumluluk’ fikri kamu açıklarının boyutunu sınırlamanın ötesine geçer. Bu, aynı zamanda, mantıklı borçlanma kararları alma ve bu borçlanılan kaynakların kamunun gelecekteki kaynaklarına karşılık borçlanmayı ve vadeleri geldiğinde geri ödemeyi kolaylaştıracağını doğrulayacak şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. Düşük gelirli ülkeler tarafından hak edilen çoğu kamu dış borcu çok uzun dönemlidir. Mesela IDA koşulları 10 yıl geri ödemesiz 40 yıldır. Orta gelirli ülkelerin 11.8 yıllık vadeleriyle karşılaştırıldığında, düşük gelirli ülkelerin yeni anlaşmalarının ortalama vadesi 2001 yılında 27.1 yıldır.¹⁹

Özellikle ‘Kalkınmanın Geri Ödemesi’ nin pek çok borç için bir veya daha fazla nesle tekabül ettiği zamanlarda düşük gelirli ülkeler için uzun vadeli borçların çok açık yararları vardır. Fakat, aynı zamanda, kamu borcunun bu uzun dönem doğası borçlu ile son ödeme sorumluluğu arasındaki bağlantıyı zayıflatmaktadır. Borçlanma ve geri ödeme arasındaki bu tür bir ara ile (uzun geri-ödemesiz dönem ve ödemenin ileri tarihe atılmasıyla kötüleşmektedir), vade geldiğinde ortalarda olmayı beklemeyen hükümetler ve politika yapıcılar için çok düşük sorumluluk ortaya çıkmaktadır. Bu, sorumsuz borçlanmayı tetiklemektedir ve daha da kötüsü alınan fonların gelecek büyüme ve ihracatla ilgili yatırım yerine tüketim veya tekrarlanan harcamalarda kullanılmasıdır. Yeni borçları yatırıma yönlendirme girişimleri mantar gibi türeme probleminden kaçamamıştır. Ahlaki çöküş tehlikesi bağışlar için de mevzubahisken, uzun dönem etkileri daha az sıkıntılıdır.

3.5 Yüksek Borç Şartlılığı ve Borç Veren Seçiciliğini Kısıtlar

Son olarak, yüksek borç seviyesi donör davranışlarını negatif olarak etkiler. Tahsisatta hem çok-terafli hem de iki-terafli donörler daha sistematik seçiciliğe doğru yönelmektedirler. Seçicilik, CPIA’yı ve portföy skor sistemini kullanan IDA’nın geliştiren performansına dayalı tahsisat sistemi gibi bazı durumlarda aşıkardır. Benzer şekilde, önerilen ABD Milenyuma Meydan Okuma Hesabı niteleme için belirli performans göstergeleri kaynakların daha etkin kullanımını belirtir fikrine dayanan 16 kriter içerir. Çoğu çift-terafli tarafından kullanılan diğer donör tahsisat sistemleri gayri resmidir. Fakat, neredeyse tüm donörler seçiciliğin önemli olduğunu kabul eder ve kendi tahsisat süreçlerine seçici mekanizmalar eklemeye çalışırlar.

Fakat bazı çalışmalar, alıcı ülkelerdeki yüksek borç seviyesinin daha büyük seçiciliğe doğru hareketi zayıflatabileceğini bulmuşlardır. Yüksek borçlar zayıf politika performansının göstergeleridir. Fakat, daha yüksek borç servisi yükümlülüğüne sahip ülkeler de daha çok kaynağa ihtiyaç duyduklarından, bazı çift-terafli donörlerin kaynak ihtiyaçlarına göre bağış

¹⁹ Global Development Finance, 2003.

dağıtma eğilimleri ülkelerin borcu azaltmasında ters yönde dürtüler yaratacak ve diğer donörlerce daha seçici olmak için yapılan girişimleri zayıflatacaktır.

Bir çalışma, geliri ve ülke boyutunu kontrol ettikten sonra, politika ortamı ve kurumsal kapasitesinden bağımsız olarak iki taraflı donörlerin çok taraflı yüksek borçlu ülkelere daha çok kaynak ayırdığına dair kuvvetli delil bulmuştur.²⁰ Ülkelerin net kaynak transfer desenleri politikanın kalitesi veya gelir düzeyini de içeren diğer değişkenlere göre borç stoğu düzeyi tarafından daha iyi açıklanmıştır. Bazı durumlarda, iki taraflı yanlılık (bias), aslında, pozitif politika ve kurumsal göstergelere terstir. Bu durum, iki taraflı donör davranışlarının çok taraflının daha seçici olmasını engellediğini göstermektedir. Ülkeler iki taraflı bağışları hem çok taraflı borçları geri ödemek hem de artan politika performansına bağlı çok taraflı borçlandırma dürtülerini azaltmak için kullandılar. Bu çalışmanın yazarları, sonuçları, alıcıların çok taraflı kreditorlere olan ödenmemiş borçlarını engellemek için çok taraflılarca defansif dağılım olarak yorumlanmaktadır. (Ödenmemiş borçlardan kaçınma, çok taraflılar için Afrika'ya çok taraflı pencereler yoluyla akan yumuşak borç kaynaklarının artması için politik baskılar ve gelecekte imtiyazlı kredilere ulaşmadaki kinayelerden dolayı önemli sayılmaktadır.)

Donörlerin tutarsızlıkları en azından iki sebepten dolayı kaygı vericidir. İlk olarak, bu tip davranışlar, alıcılara politika ve kurumsal ortamlarını geliştirmek için teşvik sağlamak olan seçicilik amacını engellemektedir. Doğrusu, bu fenomenden dolayı, Birdsall çalışması '1990'ların sonuna kadar, donör topluluğun, yüksek çok-taraflı borçlu ülkelere yönetim ve ekonomik ile sosyal politika üzerinde bir gücü olmadığını' önermektedir.

İkinci olarak, ve belki de uzun dönemde daha zarar vericisi, yüksek borç daha fazla yardım akışını engelleyebilir. Gelecekteki yardımların daha yüksek etkinliklere verilmesi için artan baskıyla- ve yüksek borç politika reformu ve donör seçiciliğini azaltıyor (ve belki de ekonomik büyümeyi etkiliyor)- düşük gelirli ülkelere devamlı yabancı yardım için kurulan politik kuruluşlar ciddi şekilde zayıflayabilir.

IV. KURUMSAL KALKINMA VE DEVLET KAPASİTESİ

Yüksek borç stoğu ve yüksek borç servisi yükümlülüklerinin varlığının düşük gelirli ülkeler için de kurumsal sonuçları vardır. Yüksek borç –devam eden mali krizlere yaptığı katkılar ve zayıf kamu kurumlarındaki ağır yönetsel yük yoluyla- yetenekli ve verimli devletlerin kalkınmasını da engelleyebilir.

²⁰ Birdsall, Claessens, and Diwan, 2002.

4.1 Devamlı Mali Krizlere Katkı Yapar

Yüksek borç ve toplam mali performans arasındaki ilişkinin belirsiz olmasına rağmen borç servisi yükümlülükleri kamu kaynak yararlanmasını kuşkusuz çarpıtmaktadır. Bağışlardan gelen pozitif net transfer, tipik olarak, kaynakların sosyal servislerden borç servisine ve sıklıkla bundan daha fazlasına kaymasını telafi etmektedir. Fakat, tüm mali kısıtlar düşünüldüğünde, yüksek borç kaynaklı politika reformunun dinamikleri, neredeyse devamlı mali krizlerin oluşmasında çok büyük bir nedendir. Sadece devamlı kısa dönem krizlerle karşılaşan hükümetler zayıf politika kararlarını almıyor fakat aynı zamanda bu yönelim, stratejik seçimler yapan, devam ettirilebilir temelde teşebbüsleri finanse eden ve bunların uygulamalarını izleyen kamu kurumlarının kalkınmasına belirli bir zaman periyodunda zarar vermektedir. Bu, mali kriz yaşamayan çoğu düşük gelirli ülke hükümetleri için yıldırıcı bir konudur; bu gibi şartların devamlı olduğu ülkelerde durum daha da çetindir.

4.2 Kapasite Kısıtlarını Kötüleştiren

Çoğu yüksek borçlu ülkeler kamu yönetimi ve bütçe yönetiminde kapasite kısıtları ile karşılaşır. Bu ülkelerin bir çoğu en temel kamu servislerini sağlamada bile zorlanırlar. En tepede politik istegin olduğu ülkelerde bile stratejik planlama ve yönetim için kapasite düzeyleri zayıftır. Borç yönetimi devletin gerekli ve karmaşık bir sorumluluğudur ve yüksek seviyede teknik kabiliyet ve politik etki gerektirir. Kusursuz borç yönetimi 'ekonomik büyüme ve kalkınmayı destekleme amacıyla aklı başında ve planlı kazanç, yayılma ve borç almadan vazgeçmeyi içerir. Bu dış borç politikasının açık dille anlatılmasını ve formülasyonunu, dış borcun kontrol ve gözetimini ve dış borç için kapsamlı ve doğru veri tutulmasını gerektirir. Bu birçok düşük gelirli-yüksek borçlu ülke için abartılı bir kuraldır.

Borç yönetimi genellikle karmaşık ve parçalıdır; sorumlulukları maliye bakanlığı, merkez bankası, Cumhurbaşkanlığı ve belki de sayısız yardım koordinasyon ünitesi arasında bölünmüştür. Göreceli yüksek kapasitesi ile en iyi performans gösteren ülkeler arasında düşünülen Uganda, borç yönetimi için sorumlulukları birçok kurum arasında değiştiren bir tarihe sahiptir. Borç yönetiminin yönetim maliyetini ölçmek doğal olarak zordur, fakat yüksek borçlu ülkeler için yüksek yönetsel maliyetlerin olduğunu öneren sayısız vekil göstergeler vardır:

◆ Paris Klubü Yeniden Takvimleştirmesi (Planlaması):

Çok taraflı borcun yeniden planlanması, fakir ülkelere yüksek yönetsel yükler yükler. Bu ülkeler (1) IMF, (2) Paris Klubü'nün şemsiyesi ve (3) her bir bireysel Paris Klubü Kreditorü (bunların her biri şemsiye anlaşması ile tutarlı olmak zorunda) ile pazarlık etmek ve bir anlaşmaya varmak zorundadır. Bu ülkeler aynı zamanda muhtemelen başka iki taraflı kreditorlerden karşılaştırılabilir tedavi aramak zorundadırlar. Her etapta veri

toplama ve analizi ile pazarlık ve yasal hüneler için gereklilikler vardır. Ayrıca şu da doğrudur ki, yüksek borçlu ülkeler bu süreçle daha sık karşılaşacaktır. 1980'den bu yana, yeniden planlama için yüksek borçlu ülkeler ülke başına ortalama olarak 5.1 defa Paris Klubü'ne gitmiştir. Bu dönemde Madagaskar ve Nijer 10'ar defa yeniden planlamaya giderken Senegal 13 defa gitmiştir. Karşılaştırmak gerekirse düşük borçlu ülkeler ülke başına 0.55 defa, orta borçlu ülkeler 1.0 defa gitmişlerdir. Doğrusu, düşük ve orta borçlu ülkelerin çoğunluğu hiçbir zaman Paris Klubü'ne yeniden planlama için gitmemişlerdir ve sadece üç ülke (Yemen, Honduras ve Nijerya) 1'den fazla başvuruda bulunmuştur.

◆ Yüksek Sayıda Kreditör ve Borçlu Olunan Para Birimi

Yüksek borçlu ülkelerin yüksek sayıda kreditöre karşı yükümlülükleri ve yüksek sayıda değişik para biriminde borcu olma eğilimi vardır. HIPC dokümanlarındaki bilgiye dayanarak, yüksek borç grubu içinde ortalama 31 ayrı kreditöre ve en azından 26 para biriminde yükümlülükleri vardır. (Gerçek ortalama tabii ki bundan yüksektir; çünkü veriler kreditör tarafından sadece kısmi ayrılıkları göstermektedir. Burada kullanılan ortalama daha düşük sınıra dayanmaktadır.) Tanzanya en azından 45, Mozambik ve Etiyopya ayrı ayrı en azından 40'ar farklı kreditöre sahipken Nikaragua 52 taneye sahiptir.

Çok sayıdaki kreditöre karşı yükümlülükler ve birçok para biriminde ödeme iki çeşit maliyet ile karşımıza çıkar. Birincisi düşük yönetim kapasiteli zayıf kamu idaresine özellikle borç yönetimi ile ilgili olarak yüklediği ağır yönetsel borçlardır. Merkez Bankaları ve Maliye bakanlıkları tipik olarak en yüksek kabiliyetli kamu kurumları arasında olmasına rağmen, zaman ve çabalarının çoğunu borç yönetimi konusunda harcarlar. Bu, kıt yeteneklerin dağılımı bağlamında, yüksek fırsat maliyetleri anlamına gelmektedir.

İkinci olarak, kreditör tipi ile ilgili maliyetler vardır. Yüksek borçlu ülkelerin kreditorlerinin çok büyük çoğunluğu değişen ajanda ve talepleri olan kamu kaynaklarıdır. (İki taraflı ve çok taraflı donörler). Donör finansmanı ile ilgili yüksek muamele maliyetleri iyi bilinmektedir: Mesela, Dünya Bankası'na göre, Tanzanya donörlerine yılda 2400 tane 3'er aylık rapor hazırlamak ve 1000'in üzerinde değişik görevleri yerine getirmek durumundadır. (Bu yükü azaltmak için Tanzanya yılın pek çok ayında donörlerin delegelerinin iyi karşılanmadığı 'görev tatilini' benimsemiştir.

Ayrıca yüksek borcun ek yönetsel katmanlara yol açtığı örnekler vardır. Aralık 1997'de, Tanzanya hükümeti kendilerini ödenmemiş borçtan uzak tutacak ve gelecek HIPC yardımlarını sağlayacak ve vadesi dolmuş çok taraflı borç ödemelerinin maliyetlerini karşılamak için, açtıkları bir fona 320 milyon\$ yardım edecek iki-taraflı donörler aramıştır. Bu aşikar sebebe binaen bir 'Çok-Taraflı Borç Fonu' kurulmuştur- iki taraflı donörler bu fona katkıda bulunmuştur; Tanzanya hükümeti de, bu fonu IDA gibi çok-taraflı kreditorlerine olan borçlarını ödemek için kullanmıştır. Benzer fonlar

Mozambik ve Uganda için de kurulmuştur. Bu fonlar, aslında HIPC'e çoğu ümit veren HIPC ülkesi, HIPC karar verme noktasında borç servisi problemi ile karşılaşmamasını sağlayarak köprü olarak görev yapmıştır. BU eğilim, yüksek performans gösteren ülkelerle kısıtlıymış gibi gözükse de (yukarıda adı geçen Birdsall ve diğerlerinin tüm bulgularına karşı olarak), bu, yüksek borcun servisiyle ilgili olarak yeni ve ek yönetimsel bir süreç önermektedir.

V. SONUÇ

Yüksek borcun, düşük-gelirli ülkelerde doğrudan ve dolaylı olarak pek çok maliyeti vardır. Deneysel (ampirik) kanıtlar borç düzeyi ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin muhtemel olduğunu göstermekte ama bunun kesinliğini ispatlayamamaktadır. Yüksek borç, dolaylı olarak negatif politika dinamiğine katkı yapmakta ve sıklıkla yüksek borcun yokluğunda başarı ile sonuçlanacak ekonomik reformların sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Son olarak, yüksek borç düzeyi devletlere ağır yönetimsel yükler yüklemekte ve dahası kapasite kısıtlarını kötüleştirmekte ve yetenekli kamu kurumlarının gelişimini yavaşlatmaktadır.

Tablo 1: IDA'ya Ulaşabilen Ülkelerin Dış Borcunun Özellikleri

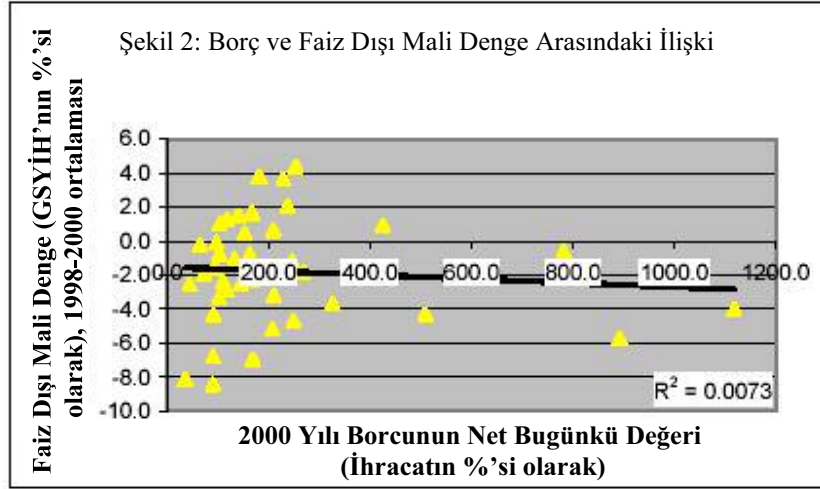
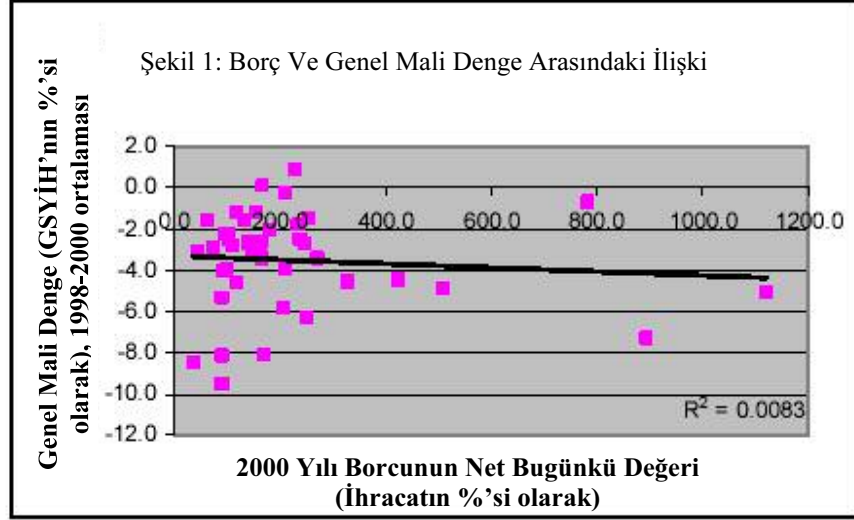
	Ülke	Borcun Net Bugünkü Değeri (İhracatın %'si) 1/	Borç Servisi (İhracatın %'si) 1998-2000 ort. 2/	Vade (yıllar) 1998-2000 ort. 3/	Borç Yardımı Ant. 4/	Para Birimleri 5/	Kreditörler 6/
DÜŞÜK BORÇ							
1	Arnavutluk	35.9	2.3	32.6	1		
2	Azerbaycan	44.0	5.6	26.3	0		
3	Eritre	62.8.	1.4	35.9	0		
4	Vietnam	64.4	8.8	33.1	1		
5	Yemen Cum.	72.2	4.2	35.0	3		
6	Moğolistan	90.6	5.2	37.1	0		
7	Sri Lanka	91.0	9.9	25.7	0		
8	Hindistan	91.2	16.6	14.8	0		
9	Lesotho	95.0	10.0	25.7	0		
10	Papua Yeni Gine	97.5	12.5	19.0	0		
11	Gambiya	99.1	8.7	30.4	1	27	20
	Düşük Borç (Ortalama)	76.7	7.7	28.7	0.5		
ORTA BORÇ							
1	Nepal	101.9	6.2	36.4	0		
2	Gürcistan	103.8	14.9	29.7	1		
3	Honduras	104.0	17.4	33.1	4	21	31
4	Ermenistan	106.0	10.9	32.5	0		
5	Bangladeş	110.6	9.0	31.6	0		
6	Nijerya	117.0	8.7	34.7	4		
7	Tacikistan	117.5	11.5	36.3	0		
8	Angola	121.2	30.5	4.9	1		
9	Özbekistan	124.9	17.6	13.0	0		
10	Kamboçya	127.1	2.0	35.8	1		
11	Haiti	132.6	8.5	40.0	1		
12	Moldova	140.4	22.4	29.3	0		
	Orta Borç (Ortalama)	117.3	13.3	29.8	1.0		
YÜKSEK BORÇ							
1	Uganda 7/	146.1	16.8	39.4	8	33	36
2	Mozambik	151.2	15.4	43.5	8	26	40
3	Senegal	152.9	16.2	40.2	13	23	33
4	Gana	160.0	20.8	26.7	3	26	34
5	Benin	160.8	10.1	32.9	5	20	28
6	Bolivya	162.2	30.7	32.7	8	23	26
7	Mali	166.7	12.5	32.6	5	26	27
8	Kenya	168.0	22.1	24.1	2		
9	Zimbabve	168.8	29.2	17.6	0		
10	Kongo Cum.	168.9	2.0		4		
11	Endonezya	181.8	28.1	18.5	3		
12	Çad	207.4	9.8	41.5	4	24	24
13	Togo	209.1	7.6	38.5	9		
14	Burkina Faso	210.0	14.0	30.5	5	25	24
15	Kamerun	228.4	22.5	35.8	6	20	31
16	Lao PDR	233.9	7.3	34.9	0		
17	Mynmar	235.2	4.6	7.6	0		
18	Kırgız Cum.	237.4	22.2	31.1	1		
19	Madagaskar	246.7	13.8	38.7	10	27	33
20	Pakistan	249.3	25.3	15.1	4		
21	Cote d'voire	253.6	25.0	45	9	26	31
22	Gine	269.1	18.8	40.1	6	28	36
23	Malawi	297.4	12.6	43.6	4	23	25
24	Moritanya	314.3	24.7	33.0	8	29	27
25	Etiyopya	326.5	13.8	32.4	3	25	40

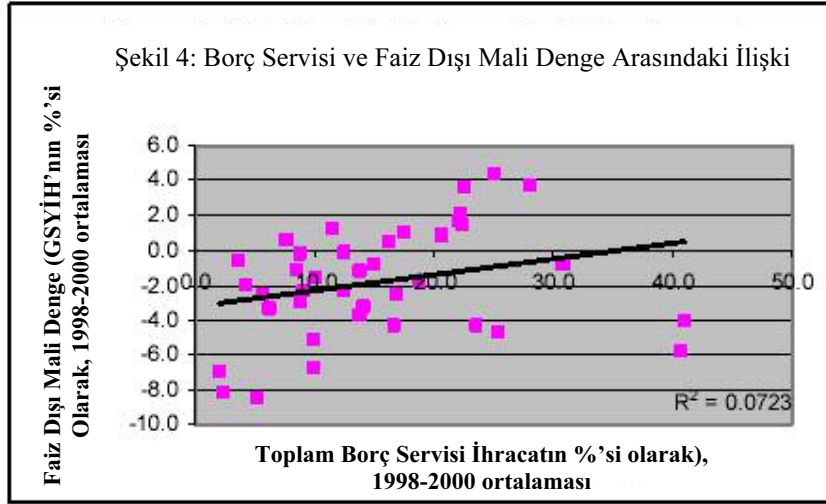
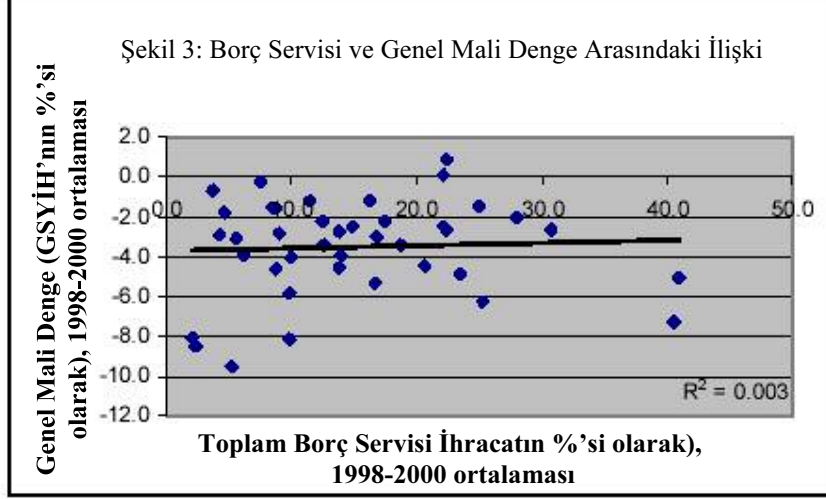
26	Tanzanya	334.9	17.8	36.4	10	29	45
27	Nijer	344.3	11.1	39.2	10	29	25
28	Nikaragua	425.3	20.6	37.7	4	22	52
29	Afrika Cum.	496.9	17.6	39.8	7		
30	Zambia	504.7	19.1	39.5	7	28	31
31	Ruanda	509.1	23.5	41.8	1	30	17
32	Sudan	781.5	3.6		3		
33	Sierra Leone	892.4	40.6	23.9	7	23	24
34	Guinea-Bissau	970.4	27.4	38.7	4	32	
35	Burundi	1118.2	41.0	20.8	0		28
	Yüksek Borç (Ortalama)	333.8	18.5	33.1	5.1	26.1	31,2

Kaynaklar: 3. sütun World Development Indicators 2002 CD-ROM'undan; 4. ve 5. sütunlar Global Development Finance 2003 CD-ROM'undan; 6. sütun Global Development Finance 2003, Analysis and Summary Tables (s. 145-153); 7. ve 8. sütunlar Enhanced HIPC Initiative decision point dokümanları ve completion point dokümanlarından (www.worldbank.org/hipc).

Genel Notlar: Sadece, nüfusu 2000 yılında 1 milyonun üzerindeki ülkeler dikkate alınmıştır. “Düşük Borç”, borcun bugünkü değerinin ihracatın %100'ünün altında olduğu durumları ifade etmektedir. “Orta Borç”, borcun bugünkü değerinin ihracatın %100 ile %150'si arasında olduğu durumları ifade etmektedir. “Yüksek Borç”, borcun bugünkü değerinin ihracatın %150'sinden fazla olduğu durumları ifade etmektedir.

- 1/ “Borcun Net Bugünkü Değeri” kısa dönem dış borç, kamunun günümüzdeki değeri bulunmuş toplam borç servisi, var olan borçların üstüne kamu garantili ve garantisiz özel uzun dönem dış borçların toplamıdır. (Dünya Bankası)
- 2/ “Borç Servisi” toplam uzun dönem borcun (kamu ve kamuca garantilenmiş ile garantisiz özel sektör borçları) borç servisi ödemeleri, IMF kredilerinin kullanımı ve kısa dönem borcun faizini kapsamaktadır. (Dünya Bankası)
- 3/ “Vade” yıl içerisinde alınmış tüm yeni borçların ortalama vadesini (yıl cinsinden) ifade eder.
- 4/ “Borç Yardımı Anlaşmaları” Ocak 1980 ile aralık 2000 arasında Paris Klubünün resmi yardımına uygun olarak imzalanan çok taraflı borç ferahlatma anlaşmalarının sayısını ifade etmektedir. Arnavutluk, Endonezya ve Pakistan'ın verileri Paris Klubünün resmi yardımlarından farklı anlaşmaları da içermektedir.
- 5/ “Para Birimleri” en son yıla ait HIPC dokümanlarındaki (hepsi 2000-2003 arasında) ülkelerin borçlandıkları para birimlerinin sayılarının alt sınırını ifade etmektedir. Para birimlerine ait veriler sadece HIPC inisiyatifine dahil olan ülkeler için vardır; dolayısıyla boş hücreler veri olmadığı anlamına gelmektedir.
- 6/ “Kreditörler” ülkenin borçlu olduğu kreditörlerin sayısının alt sınırını ifade eder. Veriler HIPC dokümanlarından alınmıştır. (Önceki nota bakınız)
- 7/ Uganda yüksek borç kategorisine dahil edilmiştir çünkü ülkenin borç-ihracat oranı ancak Mayıs 2000'de Gelişmiş HIPC tamamlama noktasına 2000 yılında ulaşıktan sonra düşmüştür.

REFERANSLAR

1. Birdsall, Nancy, Claessens, Stijin, ve Ishac Diwan (2002), "Policy selectivity foregone: Debt and donor behavior in Africa," Center for Global Development, Working Paper No. 17.
2. Elbadawi, Ibrahim, Ndulu, Benno, ve Njuguna Ndung'u (1997), "Debt overhang and economic growth in sub-Saharan Africa," in Iqbal, Zubair

and Ravi Kanbur (eds.), External Finance for Low-Income Countries, IMF Institute, Washington, DC.

3. Killick, Tony (2001), "Poverty Reducing Institutional Change and the PRSP Process: The Ghana Case," WIDER Discussion Paper No. 2001/70, UNU/WIDER, Helsinki, Ağustos.
4. Krugman, Paul (1998), "Financing vs. forgiving a debt overhang," *Journal of Development Economics* 29(2), 407-437.
5. Mbire, Barbara ve Michael Atingi (1997), "Growth and foreign debt: The Ugandan experience," AERC Research Paper 66, Nairobi.
6. Oxford Analytica (2002) "Ghana: Tensions despite IMF and World Bank Approvals," OA Daily Brief, Oxford, Ağustos 6.
7. Pattillo, Catherine, Poirson, Helene, ve Luca Ricci (2002a), "External debt and growth," International Monetary Fund, Working Paper 69.
8. Pattillo, Catherine, Poirson, Helene, ve Luca Ricci (2002b), "What are the channels through which external debt affects growth?" Taslak.
9. Sachs, Jeffrey (1989), "The debt overhang of developing countries," in Colvo, Guillermo ve diğerleri (eds.), *Debt Stabilisation and Development: Essays in Memory of Carlos Diaz Alejandro*, Basil Blackwell, Oxford.
10. Seriex, John and Yiagadeesen Samy, (2001), "The debt service burden and growth: Evidence form low income countries," Tho North-South Institute, Ottawa.
11. Van de Walle, Nicolas (2001), *African Economies and the Politics of Permanent Crisis*, Cambridge University Press.
12. World Bank (2003), *Global Development Finance: Analysis and Summary Tables*, Washington, DC, 145-153.
13. World Bank (2003), *Global Development Finance CD-ROM*.
14. World Bank (2002), *World Development Indicators CD-ROM*.
15. World Bank, HIPC Country Cases, Online, <http://www.worldbank.org/hipc/country-cases/country-cases.html>.